

Kronikken: Modersmålets rolle i ligestilling og civilisering

Arnaq Grove

Cand.comm. & ph.d.

Lektor emerita, Grønlands Universitet, Ilisimatusarfik

Grove@uni.gl

300 år

Igennem nogle århundreder dominerede Vesteuropas kolonisering vores klode. I forlængelse af nordboernes bosættelse i vikingetiden, og den store hvalfangst omkring Grønland, begyndte Hans Egede fra Norge (der var i union med Danmark), at anlægge den første koloni i Grønland i 1721. Men nordboerne var væk, og til gengæld var landet nu beboet af inuit, en fangerkultur af små grupper af familier der siden begyndelsen af 1100-tallet var nået til Grønland, og det var dem man mødte. Fra dansk side er det altid blevet hævdet, at koloniseringen i Grønland skulle foregå i grønlændernes interesse. Som baggrund for denne påstand stod, at Danmark, rundet af vesteuropæisk civilisation, var "foran" i udvikling og således var kvalificeret til at lede landet og dets befolkning i den rigtige retning.

I 1900-tallet var der en tiltagende utilfredshed med de vesteuropæiske landes kolonisering, og med etableringen af FN efter 2. verdenskrigs afslutning var afkoloniseringen et af de store mål. Grønland var selvsagt et af punkterne. I en række høringer redegjorde Danmark for sin politik i Grønland, og en ny grundlov blev vedtaget i Danmark, godt nok uden afstemning i Grønland, og den trådte i kraft i 1953. Dermed var grønlænderne blevet ligestillet med andre danske borgere, idet man henviste til at Grønland var blevet et amt med kommuner med valgte råd, ligesom i Danmark, og med ret til at vælge to folketingsmedlemmer (ligesom Færøerne). I FN vedtog man at Grønland dermed ikke længere var en koloni.

Barnligt stunt eller virkningsfuld kommunikation

Lige godt 70 år efter står Aki-Mathilda Høegh-Dam som grønlandsk folketingsmedlem, hvor rigsfællesskabet er til debat, på talerstolen og begynder sit indlæg. For første gang i Tingets historie er det ikke på dansk, men på grønlandsk, et sprog som dér kun forstås af hendes grønlandske kollega, Aja Chemnitz. Umiddelbart efter kom der reaktioner fra enkelte medlemmer, generelt præget af irritation: En vanskelig dialog, føler sig som

statist i et mediestunt, konfrontatorisk og barnlig stil Men Aja Chemnitz så ud til at lyse op undervejs i talen. Efterfølgende fik A-MH-D sagt om kritikerne, at det var meget at lade sig provokere af at høre grønlandsk sprog, og så vendte hun deres argument om og replicerede: "... prøv at forestille dig, hvordan den grønlandske befolkning har det, når vi skal snakke dansk for at kunne lave noget som helst igennem vores liv".

A-MH-D fik prisen for årets danske tale i oktober, inden året var omme. Mens det var en del af kritikken, at den generelt ikke kunne forstås af tilhørerne, var dét netop en af dommerpanelets begrundelser for tildelingen af prisen: genialiteten i at lige præcis det som tilhørerne fik ud af talen og lod sig ærgre af, var at den satte dem "i den fremmedgørende situation", netop det "som grønlændere kender fra diskussioner om deres land på et fremmed sprog." Det vigtigste er ikke en forfinet form, men "at ville noget med sin tale. Og at sætte et aftryk". Og hun viste mod. Taleprisens dommerkomite nævnte også at talen havde poetiske værdier. Set i dette perspektiv var det ikke hendes valg af sprog der brød dialogen, det startede den tværtimod. Omvendt var det de irriterede medlemmers fordømmelser, som ville lægge sig i vejen for den.

Talens grønlandske tekst handlede om, at den illusoriske ligestilling, som Grønland fik med grundloven i 1953 som amt i rigsfællesskabet, bør ændres, og at tiden nu er kommet. Dagen efter talen i Folketinget publicerede Politiken A-MH-D's egen oversættelse til dansk. Den havde tre hovedpunkter:

Først fremhævede hun, at rigsfællesskabet var på danske betingelser, som de andre to parter måtte indordne sig under. Som med valg af sprog: Da Folketinget havde vedtaget grønlandsk som officielt sprog i Grønland, valgte hun følgelig at benytte det til sin tale, selvom det altså alligevel ikke var i orden, som det viste sig. Efter hendes opfattelse må rigsfællesskabet gøres til en føderation af de omfattede stater for at blive et fællesskab af ligestillede, og det indebærer at det er forskellige stater der på lige vilkår går i forbund.

Dernæst nævnte hun, at flere alvorlige krænkelser, der efter mange år var nået frem i medierne, viste at det grønlandske folk imod alle forsikringerne ikke blev betragtet som ligestillede borgere af myndighederne. ("Skeletterne i skabet": Beboerne i Thule blev tvangsforflyttet for anlæggelsen af en base. *Eksperimentbørnene* blev taget fra forældrene til Danmark for at opdrage dem til dansk kultur og fik forbud mod al kontakt med forældrene, og blev siden overdraget til danske plejeforældre. Og børn med udefrakommende fædre der ikke havde fået fastslået faderskabet og gjort *juridisk faderløse* og dermed uden ret til deres efternavn eller arv. Og senest: Fra omkring 1965 blev der sat spiraler op i halvdelen, 4.500, af den fødedygtige del af den grønlandske befolkning for at begrænse befolkningstilvæksten og udgifterne til børn. Med den omfattende systematiske registrering peger det på intet mindre end folkemord).

Sidst i talen så Aki-Mathilda fremad: Tiderne skifter nu, grønlænderne tager til orde, med ord ud af egen identitet, som "musikken, der opstår", taler deres eget sprog uden skam, og når de dropper den gamle "dyd" at være et tilbageholdende folk, og kræver retten til selv at styre landet, vil de lære modersmålets styrke at kende. Det er ens eget sprog, og når man taler det, kommer man så tæt som det er muligt på at udtrykke sig selv, og

får kraft til at være med og virke for at skabe sig et liv og samfund. Med en poetisk kraft af klarhed i en ligefrem række af helt korte og enkle udtryk manifesterer Aki-Mathilda styrke og sikkerhed, en følelse for brugen af modersmålet, en fornemmelse af en snarlig tid i frihed til selv at være med til at nå egne mål. Personligt hæftede jeg mig selv ved at hun virkede meget berørt til allersidst, lige inden hun gik ned fra talerstolen, hvor hun blev presset af et spørgsmål.

Da folketingsmedlemmerne havde sat sig tilbage i stolen, og røgen havde lagt sig, endte det trods alt med at Tinget i bred almindelighed overvejede kravet. Efter nogle måneders betænkningstid, hvor omkostningerne i mellemtiden var blevet anslået til skræmmende 200 mio. hvis ordningen skulle være lige så god som den, der er til rådighed for dansksprogede i Grønland, endte man så med en billigere ordning. (Så meget var rigsfællesskabets demokrati måske heller ikke værd?)

Talen havde sat et aftryk. I fremtiden må folketingsmedlemmerne nu gerne tale deres modersmål, men de skal selv oversætte den, uddele en skriftlig version på dansk inden, eller give en kort opsummering efter, og skriftlige redegørelser vil blive oversat. Men det vil næppe hjælpe noget videre på dialogen i debatten, mener A-MH-D's suppleant, Markus E. Olsen: Simultantolkning ville have været passende: "hvis man virkelig ønsker ... et rigsfællesskab", bør man vel i princippet "arbejde hen imod det..."

Endelig bør jeg nævne, at Hans Enoksen, der ikke talte dansk, har været landsstyreformand. Han overvejede forrige gang at stille op til Folketingsvalget. Hvad så, hvis han var blevet valgt?

Ens eget sprog

Modersmålet er vigtigt for grønlænderne, ikke som signalpolitik eller mediestunt, men i sig selv en afgørende realitet fordi det giver mulighed for i fællesskab at forklare og reflektere over sin kultur; kultur forstås her som de normer og opfattelser der er de herskende i en gruppe, som her en nation, og som derigennem er bestemmende for dens praksis. Modersmål og kultur er viklet sammen. Modersmålet kan formidle kulturen til den næste generation, og man kan diskutere kulturen, og præcisere eller ændre kulturens opfattelser og normer. Altså formulerer modersmålet kulturens praksis. Omvendt former kulturen modersmålet ved at stille krav til, hvad det skal kunne udtrykke. Fordi modersmål og kultur lever i denne vekselvirkende symbiose, vil modersmålet af alle sprog give det bedste billede af kulturen og være bedst egnet til at diskutere den. Kulturen er en del af identiteten. Modersmålet er ikke et af tegnene på identitet, men en del af den, ens eget sprog. Børnene vokser op med, at kulturen regulerer deres handlinger i forhold til lyst og følelser, så derfor planter dens normer og opfattelser sig dybt i deres identitet og kan være knyttet til stærke følelser.

Begreber der oversættes fra en kultur til en anden, ændrer uvægerligt noget af deres betydning ved at blive placeret i et andet system af normer og opfattelser, fordi det kan vise sig, at man i nogle sammenhænge skal

forholde sig anderledes til et begreb i én kultur i forhold til en anden. Grønlandsk kultur er meget forskellig fra dansk.

Hvis en fremmed kultur bryder ind i en kultur med sit anderledes normsystem, vil det blive sværere for de berørte personer fra den udfordrede kultur at agere, fordi normerne i nogen grad vil konflikte, og størrelsen af kaos tiltage. De vil få sværere ved at leve op til den verden der kommer ud af det, sværere ved at danne sig et overblik over de gamle og nye opfattelsers samspil og navigere i den verden, og følgelig blive mere usikre, fremmedgjorte, passive og frustrerede, eventuelt apatiske. Eller begynde et misbrug, blive sindssyge eller begå selvmord.

Grønlænderne skal have et overblik til selv at kunne overveje deres liv og se sig selv som del af en mere harmonisk udvikling, i stedet for at gå tabt i den. Derfor må den grønlandske kultur være et mere afklaret grundlag, hvorfra grønlænderne selv vælger vej og tempo fremad. Her er det grønlandske sprog ikke en hindring, det er tværtimod optimalt som en forudsætning for udviklingen. Betoningen af identitet, kultur, sprog og traditioner har ikke et essentialistisk og konservativt sigte, men er et udgangspunkt for åbenhed i integrationsprocessen med det nye.

Over for grønlandsk kultur og sprog står en kultur med en universalistisk selvforståelse af at nærme sig det højst udviklede ideal, en selvforståelse af at være berettiget til at trumfe kolonialistisk og behandle andre kulturer og sprog som laverestående, der må assimilere sig.